

KUTNOHORSKÝ PATRICIJSKÝ ROD „Z VRCHOVIŠŤ“ V JAGELLONSKÉ DOBĚ

Eva MATĚJKOVÁ

O složitosti problematiky interpretace uměleckého díla a jeho vazeb v historickém kontextu svědčí příklad geneze a rodinných vztahů kutnohorského rodu erbovních pánů z Vrchovišť – předních donátorů a mecenášů umění v období druhé poloviny 15. století. Exaktním základem pro určení těchto vazeb jsou písemné prameny archivu v Kutné Hoře, jednoho z nejvýznamnějších v Čechách. Prameny uvedené v textu jsou ze zdrojů Státního okresního archivu v Kutné Hoře. Zcela unikátní pro daný tematický okruh je rozsáhlý fond mincmistrovského a městského úřadu, horní fond a knihy testamentů v časovém rozmezí od počátku až do konce 15. století. Příspěvek je zaměřen především na dosud neznámé a neuveřejněné archivní záznamy, které dokumentují rodinné vazby mezi členy z rodu z Vrchovišť a na méně známé skutečnosti jejich působení. Zásadně neusiluje o doplnění umělecko-historických poznatků daného období, které jsou v dostatečné míře presentovány v literatuře příslušného zaměření. Neznalost některých pramenů zásadního významu mohla historiografii 19. století přivést k nepodloženým hypotézám, které byly přejímány i do umělecko-historické literatury 20. století.

Problematikou původu a vzájemných vztahů členů rodu se ve starší historiografii jako první zabýval Petr Miloslav Veselský.¹⁾ Jeho závěry bez odkazu na prameny nesvědčí o bližší znalosti archivního materiálu. O to cennější je jeho popis interiéru kostela sv. Trojice z roku 1860, jehož hodnota je zejména pro stav objektu před Láblerovou razantní úpravou výjimečný.²⁾ Údaje Veselského o rodinných vazbách rodu z Vrchovišť

1) VESELSKÝ, Petr, Miloslav: *Chrám Páně Nejsvětější Trojice u Hory Kutné a Smiškové z Vrchovišť*, Lumír X, 1860, s. 565–569, 590–598, 616–618.

2) MATĚJKOVÁ, Eva: *Ke stavební podobě některých historických objektů v Kutné Hoře*, Kutnohorský sborník 13/10, 2010, s. 35.

vedly k nepodloženému směřování příjmení dvou zcela různých osob – Jana Smiška z Vrchovišť a Michala z Vrchovišť. Fiktivní postava „Michal Smíšek z Vrchovišť“ byla pak nekriticky přejímána umělecko-historickou literaturou od doby objevení nástěnných maleb ve Smíškovské kapli roku 1878 až po práce předních kunsthistoriků ve 2. polovině 20. století. Stalo se tak přesto, že již roku 1879 J. J. Řehák v souvislosti s nálezem maleb uvedl věcnou argumentaci s použitím archivních pramenů k osobě Michala z Vrchovišť do historicky prokázaných souvislostí.³⁾ Následovala práce K. Chytila⁴⁾ a později E. Lemingera, který upozornil jako první na postavy v podokenním pásu Smíškovské kaple jako možné členy rodu a donátory.⁵⁾ Přesto doznívalo chybné pojmenování „Michal Smíšek z Vrchovišť“ i v práci J. Braniše.⁶⁾ Nedostatek důkazů z archivních pramenů vedl k různým neověřeným hypotézám o rodinných vazbách a ke zpochybnění základních životopisných údajů, nejpřijatelnější dedukce pak přinesl A. Sedláček.⁷⁾ Pokládal však mylně Jana Knocha za otce Smiška z Vrchovišť. Umělecko-historická literatura z poloviny 20. století setrvala však i nadále při jménu „Michal Smíšek z Vrchovišť“, v některých případech téměř jako symbol pro označení kutnohorského patriciátu.⁸⁾ Chybná interpretace jmen tehdy již obecně známých předních představitelů rodu vedla ještě roku 2004 k dalekosáhlým závěrům o adoraci „Michala Smiška“ a jeho rodiny na titulním listu Smíškovského graduálu.⁹⁾

3) ŘEHÁK, Jan, Jiří : *Kdy byly malovány fresky v kostele sv. Barbory a kdo na ně nakládal*, in: Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české, Praha 1881, s. 13–17.

4) CHYTIL, Karel: *Výklad a význam stěnomaleb v chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře*, Památky archeologické XII, 1884, s. 281–283.

5) LEMINGER, Emanuel: *Umělecké řemeslo v Kutné Hoře*, Praha 1926.

6) BRANIŠ, Josef: *Chrám Svaté Barbory v Hoře Kutné*, Kutná Hora 1891, s. 62.

7) SEDLÁČEK, August: *Vencelik z Vrchovišť*, in: Ottův slovník naučný, díl XVI, Praha 1907, s. 535.

8) PEŠINA, Jaroslav : *Skupinový portrét v českém renesančním malířství*, Umění II., 1954, s. 269; týž: *Malířská výzdoba Smíškovské kaple v kostele svaté Barbory v Kutné Hoře*, Umění III., 1939/40, s. 253; SEIFERTOVÁ-KORECKÁ, Jarmila: *Zátiší ve Smíškovské kapli v kostele svaté Barbory v Kutné Hoře*, in: *Krásné město 1*, 1970, s. 8; VACKOVÁ, Jarmila: *K malbám ve Smíškovské kapli*, in: Umění XIX., 1971, s. 255–279; táž: *Některé aspekty jagellonského dvorského umění*, Umění XXI., 1973, s. 502; KRÁSA, Josef: *Nástěnná malba*, in: *Pozdně gotické umění v Čechách*, Praha 1978, s. 264–275.

9) STUDNÍČKOVÁ, Milada: *Die Kuttener Gradualien*, in: *Die Länder der Böhmischen Krone und ihre Nachbarn zur Zeit der Jagellonenkönige (1471–1626)*, Evelin Wetter 2004, s. 136: „Vor diesem Hintergrund ist die Titelseite des

První monografie o Kutné Hoře, která se opírá do značné míry o archivní prameny, vymezila postavení jednotlivých členů rodu, nedokázala však vyjasnit složité rodinné vztahy a Smíšek z Vrchovišť byl považován za nejmladšího člena rodu.¹⁰⁾ Tematiku geneze rodu rozpracovala až v roce 1992 H. Štroblová.¹¹⁾ Zpochybnila zprávu Devotyho o datu úmrtí Jana Knocha na náhrobním kameni a příčinu „rozprodávání rozsáhlého majektu“ viděla v zadluženosti členů rodu. Stěžejní zápisy v archivních pramenech, které osvětlují příbuzenské vztahy rodu však neznala a dedukce se proto pohybovaly většinou v rovině hypotéz. Kritický rozbor dosavadního stavu znalosti o genezi a rodinných vazbách podala až M. Ottová¹²⁾ zároveň se souhrnem otevřených otázek a hypotéz.

Období náhlého rozmachu uměleckých projevů mimořádného dosahu je v Kutné Hoře spjata s nevídanou expanzí erbovního rodu z Vrchovišť jako představitele nového podnikatelského patriciátu. Tato poměrně úzká sociální skupina se díky svému hospodářskému potenciálu zcela vymykala z vymezeného rámce společenského postavení v ostatních městech země, ale i ze sféry společenského postavení jagellonské aristokracie. Žila v období pozdní gotiky životním stylem, který měl již specifické znaky životního stylu renesančního. Kutnohorští patriciové vykonávali v rámci správní hierarchie tajné diplomatické služby pro panovnický dvůr, zaznamenané výhradně ve verkových registrech kutnohorské mince.¹³⁾ Obchodní transakce a s tím spojené intenzivní společenské styky mezi Kutnou Horou s největším výrobním potenciálem země a mezi zahraničními

Smisek – Graduals als Querschnitt durch die Barbarakirche mit einem Einblick in den eben vollendeten Chor zu interpretieren. Die Gebete des Donators im Tor der Kirche – des Paradieses – sind damit ein bildlicher Verweis auf seine Verdienste bei der Vollendung des Kirchenchores. Es ist Maria, deren Fürbitte sich Michael Smíšek mit seiner Familie empfiehlt...“. K tomu nutno dodat, že se v titulním listu nejedná o votivní obraz Michala z Vrchovišť – direktora fabricae stavby. Michal, jak obecně známo měl pouze jednoho syna – Jindřicha a neměl 9 dcer a ani dvě manželky. Jen obtížně lze architekturu portálu titulního listu interpretovat jako příčný řez právě dokončeného chóru.

10) MATĚJKOVÁ, Eva: *Kutná Hora*, Praha, 1962, s. 39.

11) ŠTROBLOVÁ, Helena: *Kutnohorský podnikatelský patriciát a erbovní páni z Vrchovišť*, Časopis Národního muzea, řada hist., 161, 1–2, 1992, s. 8–13.

12) OTTOVÁ, Michaela: *Pod ochranou Krista Spasitele a svatě Barbory*, Praha 2010, s. 91–99.

13) LEMINGER, Emanuel: *Královská mincovna v Kutné Hoře*, Praha 1912, s. 159 – uvádí příklady výdajů zaznamenaných v mincovních registrech, které vznikly z diplomatických jednání a neoficiálních služeb pro panovníka.

dodavateli a nákladníky se vyvíjely intenzivně a nepřetržitě již od přelomu 13. a 14. století a přenášely se přirozenou cestou do životního stylu a do schopností vnímat a přejímat cizí kulturní podněty. Umění v období pozdní gotiky převyšovalo proto v Kutné Hoře daleko finanční možnosti ale i prestižní zájmy ostatních měst v království. Dvorské i patricijské umění té doby vychází většinou ze stejných dílen, zejména v době před přesídlením Vladislava Jagellonského na Pražský hrad roku 1485. Do té doby používal jako své sídlo palác ve Vlašském dvoře.

Léta poslední čtvrtiny 15. století jsou poznamenána maximálním úsilím o zaplacení zděděných dluhů koruny ve výši 150–160 tisíc zlatých. Nejvýznamnějším zdrojem pro jejich úhradu měl být mincovní regál, řada organizačních opatření v mincovně a opatření na podporu a zvýšení těžby. Sídlo nejvyššího mincmistra při Vlašském dvoře bylo zákonitě sídlem nejvyšší mincovní i horní správy a centrem finančních toků země. Výrobní potenciál byl řízen dokonalým systémem kontroly a účetní evidence a organizační vazby v důlním i mincovním provozu přejímaly namnoze až kapitalistických forem. Koncem 15. století se však přes dokonalou organizaci výroby začal projevovat pokles výnosů. V revíru v té době nebylo téměř dolu, který by nepotřeboval královskou podporu – šteur, která se pohybovala mezi 6–16 hřivnami týdně.¹⁴⁾ Účtováno bylo týdně, jak dokládají zápisy ve verkových registrech. V dolech pracují téměř výhradně lenhavěti za podíl z celkového výnosu. Do tohoto dění byl zasazen život členů rodu z Vrchovišť, kteří zásadním způsobem ovlivnili hospodářské a kulturní dění v Kutné Hoře. Společenství tvrdě ambiciózních, rozporuplných a silných osobností vtisklo v průběhu dvaceti let městu nesmazatelné znamení, s nímž žije dodnes.

Rod z Vrchovišť měl původně v erbu modrý štít se zlatým jednorožcem ve skoku s příkřívadly stejné barvy a s klenotem polovičního jednorožce. Erb byl rozhojněn privilegiem Friedricha III. z 9. 6. 1492,¹⁵⁾ potvrzen r. 1522 a znovu potvrzen privilegiem z r. 1630 do podoby štítu, rozděleného na čtyři pole. Druhé a třetí pole bylo modré se zlatým jednorožcem ve skoku

14) LADOVÁ, Miluše: *Kutnohorské rejstříky počtů dolových 1472–1532*, Příspěvky k dějinám Kutné Hory 1, 1960, s. 121.

15) CHMĚL, Joseph: *Regesta chronologicodiplomatica Friderici III Romanorum imperatoris* (regis IV) Auszug aus den im k.k. geheimen Haus-, Hof- und Staatsarchive zu Wien sich befindenden Registraturbüchern vom Jahre 1440–1493. Nebst Auszügen aus Original – Urkunden, Manuscripten und Büchern. Zweite Abtheilung. Vom Jahre 1452 (März) bis 1493. Wien 1839, N 8804.

s červeným jazykem. První pole bylo bílé s jestřábem, čtvrté pole červené s bílým chrtem ve skoku se zlatým obojkem. Uprostřed měl erb štít rakouského domu s bílým pruhem na červeném poli a s modročervenými příkrývadly. V klenotu byl poloviční jednorozec se zlatou korunou.

Jako místo původu rodu byla ve starší literatuře uvažována zaniklá ves Vrchoviště u Holetic – bez bližšího odůvodnění. V té souvislosti můžeme však upozornit i na pozoruhodný údaj o bývalém tvrzišti „Vrchoviště“ v Krupčínách blízko Žirovnice. „*Menhart z Hradce pospíchaje na pomoc Kamenickým když od Táborův oblehání byli (1425) setkal se s nepřáteli u rybníka Kalicha a tu byv poražen a ztrativ drahně lidí svých, utekl na Vrchoviště*“.¹⁶⁾ Za pozornost jistě stojí okolnost, že nejstarší písemné zprávy i nápisy náhrobníků z kaple sv. Ondřeje užívají tvaru „z Vrchoviště“ – tj. prameniště vodního toku, nikoliv tvaru „z Vrchovišt“. Mimo to se na konci 15. století vyskytuje v missivech Vladislava Jagellonského, kterými téměř denně posílal pokyny úředníkům v mincovně v Kutné Hoře, tvar „z Vrchovisk“. Adresátem těchto missivů byl Simeon Semenek z Vrchovisk, písař mince v letech 1472–1483.¹⁷⁾ Tento tvar „z Vrchovisk“ je významově blízký, ne-li totožný s „z Vrchovišt“.

Původ rodiny byl tudíž dosud nejasný a dosavadní literatura rodinné vazby a posloupnost jednotlivých členů neprokázala. Nejstarším dochovaným pramenem je nápis náhrobního kamene v kostele sv. Filipa a Jakuba v Sedlci, který uvádí „*Jana Knocha z Vrchoviště, kterýž umřel a pochován byl leta 1420*“. Nápis z dnes již neexistujícího kostela uvádí jako první Kapihorský.¹⁸⁾ K roku 1486 Kapihorský dodává: „*Umřela Urozená Paní Markyta z Vrchoviště a v kaple Svatého Ondřeje při Klášteře Sedleckém pohřbena byla*.“ Po něm roku 1824 uvádí Devoty tentýž nápis¹⁹⁾ „*Sub quo (lapidem) requiescit dominus Joannes Knoch de Wrssowisstie, qui*

16) SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého IV*, Praha 1892, s. 124.

17) TRNKA, Pavel: *Regesty královských missivů , určených úředníkům mince, nejvyššímu mincmistru a hornímu hofmistru v letech 1472–1489*, Sborník archivních prací LIX, 2009, s. 39–171.

18) KAPIHORSKÝ, Simeon Eustachius: *Historia kláštera sedleckého řádu Svatého cistercienského*, Staré Město pražské, 1630, Kutná Hora 2006, s. 47.

19) DEVOTY, Josef, František: *Popsánj založenj zwlásnj pobožnosti, o života swattosti, mnohým nesstastným osudum podrobené, býwalé rehole Cystercyenské, pak obzwlasstnjho wzhledu a wznessenosti starozitných kaplj: Hrobu Božjho, wssech Swatych, sw. Ondrege, SS. Kozny a Damiana a wssech werných Dussicek, ... swatém mjste weleslavného wólj Sedleckého*, Praha 1924, s. 73.

obiit et sepultus fuit a. 1420. Habent in insignis duos unicornus, unum in fundo alterum supra“. Tento nápis je totožný s českým zněním Devotyho. Devotymu bylo přisouzeno nesprávné čtení nápisu a Jan Knoch (I.) byl hypoteticky ztotožněn s Hanušem Knochem, který je archivně doložen až po r. 1473.²⁰⁾ Pro zpochybnění zprávy Devotyho nebyl uveden žádný důkaz a nelze proto s ním argumentovat. Časovou mezeru mohou osvětlit archivní záznamy, které uvádějí 1430 „*Martina, dictus Knocha*“²¹⁾ a roku 1432 Annu, vdovu po Martinovi se svým synem Janem²²⁾ a hypoteticky mohou připustit, že Martin byl synem Jana Knocha. Roku 1436 je v archivních pramenech uváděn další Knoch – Jan (II.), kterého hypoteticky můžeme ztotožnit s Hanušem Knochem (III.) z let 1484–1495.²³⁾

Stejně tak text nápisu na náhrobku Margarety z Vrchoviště, uváděný J. Devotym, vedl ke spekulacím o původu dalšího člena rodu Duchka. Nápis zní : „*Anno domini 1486 ante festum Purificationis Mariae Virg. Generosa Domina Margaretha de Wrchowissie conthoralis Domini Dechiconis ex vita migravit ...*“ Skutečnost, že Duchek není uváděn s predikatem, vedla k domněnkám, že se do rodu přičlenil a k pochybnostem o jeho otcovství vůči Michalovi z Vrchovišť, jak tvrdil Devoty.²⁴⁾ Tato domněnka není však podložena žádným důkazem toho, že se přídomek nevztahuje na oba manžele.²⁵⁾

O Duchkovi, patrně potomku Jana Knocha I. z Vrchoviště se zachoval první zápis z roku 1427. „*Purgmistři a konšelé na Horách Cuthnych duom podle domu průchoditého někdy Sedláčkův Duchkovi a jeho budícím dědicům připsali jsu v knihy městské neb jej kúpil u Libáka za 6 kop gr.*“²⁶⁾ Tento zápis v nejstarší zachované městské knize Liber hereditatum antiquus, vedené od 10. srpna 1424 – dva měsíce po úplném vypálení města za

20) ŠTROBLOVÁ: *Kutnohorský*, s. 8.

21) SOkA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 361, Liber hereditatum antiquus (1424) 1426–1489 (1501), C 9.

22) SOkA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 361, Liber hereditatum antiquus (1424) 1426–1489 (1501), E 8.

23) SOkA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 361, Liber hereditatum antiquus (1424) 1426–1489 (1501), J 5: „*area penes braseum Tasonis ipsi Tasoni est assignata, quia emit (apud) Hanussium dictum Knoch*“.

24) ŠTROBLOVÁ: *Kutnohorský*, s. 9.

25) Devoty pokračuje ve svém popisu: „*dlažba chrámu tohoto byla z čistých dlaždic položená, uprostřed krypta prostranná s mnohými hrobovými nápisy svatě zemřelých otcův a dobrodincův porejsovaná, z kterýchž některé se vynášlí.*“ viz Devoty: *Popsánj*, s. 71.

26) SOkA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 361, Liber hereditatum antiquus (1424) 1426–1489 (1501), A 5.

husitských událostí – má mimořádnou vypovídací hodnotu. Privilegium z 25. června 1428, dané městu hejtmany sirotčího a táborského vojska, odraží významné strukturální změny v dané situaci po vypálení. Uvádí se, že již za Jana Žižky a Jana Hvězdy byly městské nemovitosti rozdělovány novým obyvatelům. Připomíná se dokonce i přímá účast Žižkova při přidělování nemovitostí.²⁷⁾ Přidělování domů, poničených požárem nebo prázdných po útěku německého a katolického obyvatelstva, mělo urychleně vyřešit nové osídlení a především obnovení důlního a mincovního procesu. Nové obyvatelstvo nepříliš zámožné, bylo vesměs české, podobojí a mělo nahradit Němce a Pražany.

Privilegium z roku 1428 popřelo svým obsahem výkonnou pravomoc panovníka a uděluje svrchované právo při přidělování městských nemovitostí polním vojskům. Obec i orgány její správy měly právo dispozice s nemovitostmi výhradně z moci vojsk. Z této svrchované síly vojsk byla dosazována městská rada a odtud byla odvozena i pravomoc rozdělovat nemovitosti.²⁸⁾ Tato zásadní ustanovení platila do roku 1432, kdy pravomoc přidělovat nemovitosti přešla na samotnou obec. V období táborsko-sirotčího kondominia zanikla všechna dřívější vlastnická práva. Původní obyvatelé, kteří se v některých případech vraceli, museli žádat o svolení k pobytu a o vrácení svých původních nemovitostí – a to i v případě, že se jednalo o dědičný majetek. Privilegiem císaře Zikmunda z března a září roku 1437 byly pak upraveny majetkoprávní vztahy mezi „novými“ a „starými“ Horníky. Obdivuhodně kvalifikovanými prostředky byla řešena otázka náboženské tolerance, možnost požádat o vrácení majetku do 1 roku i otázka náhrady za konfiskovaný majetek formou tzv. restitučního vypořádání. Původní majitelé mohli převzít své domy za polovinu odhadní ceny nebo za polovinu odhadní ceny je přepustit novým majitelům. U 236 sporů došlo k dohodám.²⁹⁾ Chrám sv. Barbory byl vyhrazen pro katolické bohoslužby a kostel sv. Jakuba pro bohoslužby podobojí. V celkovém rámci těchto mimořádných a převratných událostí vypovídá stručný údaj o nabytí majetku „*připsali Duchkovi dům*“ mnoho o postavení a tehdejší náboženské orientaci Duchka – otce Michala, Vencelíka, Jana Knocha a Vávry z Vrchovišť.

27) Problematikou se zevrubně zabýval KEJŘ, Jiří: *Právní život v husitské Kutné Hoře*, Praha 1958, s. 53.

28) KEJŘ: *Právní život*, s. 213.

29) ŠIMEK, Josef: *Kutná Hora v XV. a XVI. století*, Kutná Hora 1907.

Nemovitost získal Duchek roku 1427 po odchodu německého patriciátu v krátkém období tábořsko-sirotčího kondominia jako jeden z prvních „nových“ Horníků velmi výhodně od Libáka. Tento Libák je totožný s Václavem Libákem z Vrbčan – hejtmanem polního sirotčího vojska. Jeho funkce je přirovnána k úřadu rychtáře. Z dalších zápisů v těch letech vyplývá, že měl osobní pravomoc nad řízením před městskou radou, zřejmě z titulu jeho vojenské hodnosti v kondominiu. Dům, který získal touto cestou Duchek, měl významnou polohu. Byl situován na spojnici mezi starou, vyhořelou radnicí, Vlašským dvorem a budovou přestavované, nové radnice na Tarmarku, kde se už od roku 1427 začalo úřadovat.

Z manželství Duchka a Margarety z Vrchovišť se narodili synové Václav (Vencelík), Michal, Vávra (Vavřinec) a Jan (Knoch). Tuto posloupnost potvrzuje Devoty, který označuje Duchka jako otce Michala z Vrchovišť, ale i archivní prameny, kde je Hanuš Knoch uváděn jako „Wenczelikow frater“.³⁰⁾ V letech 1473–1486 je Hanuš Knoch zaznamenán mezi předními dodavateli rudy do mince.³¹⁾

Roku 1474 dává „Hanuš Knoch, bratr Vencelíkův“ příjemné.³²⁾ Roku 1495 odkazuje Hanuš všechn svůj majetek „Václavovi bratru svému“.³³⁾ Záznamem zásadního významu, který starší literatuře dosud unikal a který objasňuje podstatu příbuzenských vztahů rodu v 2. polovině 15. století je zápis z roku 1497,³⁴⁾ kterým Jan z Vrchovišť kvituje své poručníky. Zápis pro svou závažnost otiskujeme v příloze v plném znění (viz ediční příloha č. 2).

Tento zápis vymezuje jednoznačně vzájemné vztahy členů rodu a vyvrací domněnky starší literatury, která pokládala Michala z Vrchovišť za nejstaršího člena rodu. Uvedené záznamy jednoznačně dokazují přímé vazby mezi bratry Václavem = Vencelíkem, Janem Knochem II. (Kuochem), Michalem a Vávrou = Vavřincem. Stali se zakladateli erbovních větví rodu Vencelíků z Vrchovišť, Knochů z Vrchovišť a Libenických z Vrchovišť. Z prohlášení vyplývá jednak, že Jan Smíšek z Vrchovišť není totožný s Janem

30) SOKA Kutná Hora, AMKH, Knihy městské, kn. č. 8, Registrum flaveum minus 1480–1494, D 17.

31) JELÍNEK, Zdeněk: *Dodávky stříbra a jeho zpracování v kutnohorské mincovně*, Sborník archivních prací XXV, 1975, s. 477.

32) SOKA Kutná Hora, AMKH, Knihy městské, kn. č. 8, Registrum flaveum minus 1480–1494, D 18

33) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha šaftů, kn.č.403, Kniha testamentů 1488–1544, A 16.

34) SOKA Kutná Hora, fond Archiv města Kutné Hory, Kniha městské rady, Registrum flaveum maior, 1495–1515, kniha č. 9, B 20 pr, pag. 186–187 novodobého stránkování. Plný text uveden níže v ediční příloze č. 1.

z Vrchovišť, synem Jana Knocha II., který umírá r. 1495. Jan z Vrchovišť je roku 1497 nezletilý. Jan Smíšek z Vrchovišť je tehdy nejméně 60letý a umírá r. 1501. Kromě toho dokládá listina, že Vencelík, Michal a Hanuš Knoch II. (Jan Kuoch) byli bratry a používali přídomek z Vrchovišť.

V jistém odstupu je uváděn Jan Smíšek z Vrchovišť, jako svědek zápisu.

Jako první z bratrů dal v Kutné Hoře příjemné Vencelík – roku 1472, roku 1473 byl přijat Michal a roku 1484 dal příjemné Jan (Hanuš) Knoch II. Jako poslední v řadě byl méně výbojný Vávra – roku 1492, a to za vydatné finanční podpory bratrů.

Zcela zvláštní postavení v této souvislosti měl Jan Smíšek z Vrchovišť. V archívních zápisech je uváděn od 70. let 15. století jako Smíšek erckafěř nebo Jan Smíšek. Domněnku, že se do rodiny přizemnil³⁵⁾ vyvrací záznam z r. 1471, kterým Důra nožířka dala „*zeti svému Smíškovi dům na rynku ležící vedle Pokšucha*“.³⁶⁾ Roku 1473 Smíšek kupuje huť Janovského za Kolmarkem s rybníkem³⁷⁾ za 285 kop gr. se závdavkem 10 kop gr., součástí koupě byly i nádoby hutní, 3 koně a 3 vozy sena. Roku 1475 kupuje další huť od Matěje Mlýnkova zetě za 270 zl. uherských se závdavkem 70 zl.³⁸⁾ Roku 1481 se ujímá jednoho z kdysi nejnynosnějších dolů oselského pásma jménem Čapčoch, který po husitské revoluci 70 let ležel ladem a začal se zatápět. Smíšek je zde uváděn jako hormistr Janda z Vrchovišť.³⁹⁾ Roku 1481 je v zápisech poprvé uváděn s přídomkem z Vrchovišť a od roku 1489 byl titulován jako „slovutný“. K objasnění vztahů v rámci rodu je významná poznámka z r. 1493, kde je Jan Smíšek označen jako bratr Duchka (Špačka).⁴⁰⁾

V průběhu 15. století byl často užíván zvyk erbovního strýcovství, kdy člen rodiny nebo i cizí člověk přijal jméno i šlechtický predikát erbovníka. Hypoteticky lze jistě připustit, že i v případě Jana Smíška tomu tak mohlo

35) ŠTROBLOVÁ: *Kutnohorský*, s. 12.

36) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 362, Registrum hereditatum 1442–1478 (1480), V 33.

37) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 362, Registrum hereditatum 1442–1478 (1480), V 67.

38) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 362, Registrum hereditatum 1442–1478 (1480), V 86.

39) KOŘÁN, Jan: *Dějiny dolování v rudném okrsku kutnohorském*, Praha 1950, s. 111.

40) „*Havel Košík puojčil panu Duchkovi Smíškovu bratru 50 kop gr.*“ SOKA Kutná Hora, AMKH, kniha předměstí cech, 1493–1526 (1539), kn. č. 49, A 16. Záznam pokračuje na A 17, že Špaček peníze vrátil, čímž je určena totožnost Duchek = Špaček.

být. Důkaz o jeho povýšení do šlechtického stavu touto cestou se však nezachoval. Právo užívat erb i predikát nezajišťoval nárok na právní nebo politické výsady. Šlo výhradně o projev prestiže a mocenského postavení v podnikatelské struktuře města. Věrohodný a doložený je však závěr, který vychází z přirozeného vztahu obou bratrů – Smiška a Duchka. Významným detailem je skutečnost, že přídomku „z Vrchovišť“ začali členové rodu znovu po dlouhých letech husitských událostí užívat až od roku 1481. Téhož roku začal přídomku užívat i Jan Smíšek. M. Kolář píše, že: „do dob Vladislavových podařilo se bezpochyby všem kdož statky měli, že byli do vladyckého stavu přijati“.⁴¹⁾

Od 80. let podnikal Jan Smíšek intenzivně jako nákladník dolů. Roku 1483 je jmenován v pramenech ve sporu o důl Hutrejteři na Oselském pásmu, kdy si stěžoval Jan Kapůn ze Svojkova, že se dolů neprávem zmocnil Jan Smíšek.⁴²⁾ Tehdy došlo ke spojení dolu Hutrejteři s dolem Roznštrauchem v jeden podnik s výhodnou podporou krále 12 kop týdně, vyplácenou z mince. Jednalo se o výnosný důl s ušlechtilými rudami a bohatými „hanštány“. V 90 letech 15. století se pokusil Jan Smíšek kromě toho o zintenzivnění těžby na dolech dolejšího couku Staročeského pásma na Kaňku. Získal velké podíly na dolech Rabštejn a Plimle, Hoppy, Fráty a Šmitna, které se proto označovaly jako doly Smíškovské. Po smrti Jana Smiška vedla tyto doly vdova po něm Anna jako hutmanka až do roku 1505. Byla známá jako Anna Frátská. Tyto kusé záznamy archivních pramenů svědčí o výbojně a nezkrotně povaze Jana Smiška, zároveň ovšem i o mimořádném instinktu a schopnosti orientovat se v potencionální výnosnosti dolů, které byly po dlouhém období předcházejících husitských událostí zcela zanedbány. Hlavním problémem bylo odvodnění rozsáhlých a hlubokých důlních děl, navzájem propojených. Investice v těchto lokalitách především Oselského pásma byly vysoce riskantní. Výnosy z dolů a hutí investoval Smíšek obezřetně do nemovitostí. V té souvislosti lze uvést, že zřejmě prvním domem, který se stal majetkem Smiška byl dům „na rynku ležící podle Pokšucha a Jana Sudlice“ – čp. 155. Dům získal již roku 1471 odkazem od své tchyně Důry nožířky.⁴³⁾ Roku 1489 kupuje dům na Vinné ulici níže

41) SEDLÁČEK, August: *Martina Koláře Českomoravská heraldika*, Praha 1902, s. 44.

42) Roku 1490 se na výslovný rozkaz krále konal soud za účasti hofmistra, šepmistrů a štajgerů a skončil rozsudkem, aby Kapůn „pana Smiška v pokoji nechal, nebo proti němu žádné spravedlnosti vedle práva nemá“ SOKA Kutná Hora, AMKH, Liber memorabilní (149), A 21.

43) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 362, Registrum hereditatum 1442–1478 (1480), V 33, jak výše uvedeno.

domu Jana Apatykáře od Matesa Straškytle mladého za 3,5 kopy grošů. Roku 1490 kupuje za 500 kop grošů Hrádek,⁴⁴⁾ téhož roku dům Jobovský za 100 kop grošů⁴⁵⁾ a dům Šprotava čp. 118 v Husově ulici.⁴⁶⁾ Radnice byla v těch letech (1424–1499) v prozatímní budově na Komenského náměstí, kam byla přemístěna po požáru první předhusitské radnice v domovním bloku dnešních čp. 157–185 v Kollárově ulici. Roku 1490 kupuje Smíšek další dům na rohu proti radnici „*ležící výše svého domu*“ za 165 kop grošů.⁴⁷⁾ K roku 1499 je uváděn jako majitel domu průchoditého na dnešním Palackého náměstí – čp. 99.⁴⁸⁾ Dalším domem, který získal roku 1476 byl dům „*výše domu Janka Šafářova nad Haldovým domem*“⁴⁹⁾ a dům „*někdy Mikuláše ze Skalice – hofmistra*“ na Tarmarku – v těsném sousedství tehdejší radnice, za 540 kop grošů. Tento zajímavý zápis z roku 1488⁵⁰⁾ vystihuje velmi obratné postupování při nákupu nemovitostí a je obsažen níže v plném textu v ediční příloze č. 1.⁵¹⁾ Roku 1490 koupil dvůr za Kolínskou branou od Jana Holického za 150 kop grošů – zavalal 50 kop gr.⁵²⁾ Zbytek měl splácet po 15 kopách ročně. O finančních aktivitách Jana Smíška svědčí mimo jiné i zápis z roku 1489 o „*úroku lichevním*“.⁵³⁾

Od roku 1490 se Jan Smíšek mimoto intenzivně znovu zabýval hutněním. V době, kdy vyšel opakovaný zákaz hutnění stříbra v soukromých

44) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 363, Liber hereditatum rubeus maior 1479–1514, F 10.

45) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn.č. 363, Liber hereditatum rubeus maior 1479–1514, F 12.

46) „*Slovutný Jan Smíšek z Vrchovišť koupil dům proti rathuzu na rohu od Janatky hutrajteře za 8 kop grošů*“, SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 363, Liber hereditatum rubeus maior 1479–1514, F 15.

47) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 363, Liber hereditatum rubeus maior 1479–1514, F 20.

48) Po požáru za husitských událostí zahrnoval pozemek domu i dnešní čp. 84, mezi domy čp. 99 a čp. 100 stála průchoditá věž, kterou se procházelo od tehdejší radnice k Vlašskému dvoru.

49) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 362, Registrum hereditatum 1442–1478 (1480), C 2.

50) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 363, Liber hereditatum rubeus maior 1479–1514, E 12.

51) SOKA Kutná Hora, fond Archiv města Kutné Hory, Kniha trhová, Liber hereditatum rubeus maior, 1479–1514, kniha č. 363, fol. E 12 pv – E 13 pr (viz níže ediční příloha č. 1)

52) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 363, Liber hereditatum rubeus maior 1479–1514, F 20.

53) „*Kouřimští slíbili platiti Janovi Smíškovi z Vrchovišť ze 300 kop českých 20 ročně*“, WINTER, Zikmund: *Kulturní obraz českých měst II*, Praha 1892, s. 591.

domech, zřizuje si ve svém sídle na Hrádku svou novou hut' a žádá městskou radu o povolení k napojení vody z městské kašny – zřejmě pro pohon dmychadel.⁵⁴⁾ Byl to důkaz jeho sebejistého chování a společenského postavení jako městského úředníka.⁵⁵⁾ Roku 1491 kupuje Jan Smíšek další dvě huti u Bylan od Ziewalda, kupce z Norimberka „*keréž jemu v dluhu právem byly přirčeny*“.⁵⁶⁾ Obchodní styky Jana Smíška se Ziewaldem byly velmi intenzivní. Svědčí o tom např. jejich smlouva, podle níž měl Smíšek splácet svému věřiteli 500 kop zlatých uher. dodávkou mědi,⁵⁷⁾ což si můžeme vykládat jako důkaz obchodní zdatnosti a nikoliv jako důkaz finanční tísně.

Mocenské postavení erckafeřů zrcadlilo jejich společenské postavení v systému městské správy a odlišovalo se tímto specifikem od ostatních královských měst. V letech 1462–1500 zasedalo v městské radě 15 erckafeřů. Devět z nich bylo členy rady více než 6× – mezi nimi Michal z Vrchovišť a Jan Smíšek.⁵⁸⁾ Erckafeři ovládli tímto způsobem rozhodující hospodářské a politické pozice na rozdíl od nejpočetnější sociální skupiny, kterou byli přirozeně havíři. Nejvýraznějším představitelem této diferencované skupiny byl Jan Smíšek z Vrchovišť. Od 90 let 15. století se zaměřuje kromě dodávek stříbra do královské mincovny a obchodu s mědí především na investice do nemovitého majetku – domů, hutí, pozemků a dvorů. Je vlastníkem 11 domů v Kutné Hoře, pozemků vedle dolu Hutrejteři,⁵⁹⁾ vesnice „U tří křížů“⁶⁰⁾ a vesnice Miskovice.⁶¹⁾ Téměř všechny nemovitosti jak uvedeno,

54) MATĚJKOVÁ: *Kutná Hora*, s. 47.

55) „*Páni majíce nedostatek vody z studnice obecné, pojali vodu z gruntův Bilanských, v jichž držení v ty časy byl Jan Smíšek z Vrchovišť a za tu jeho dobrů vuoli dali jemu povolení takové: aby sobě pojál vodu na svůj Hrádek, kteráž byla puštěna Blažkovi Lazebníkovi.*“ SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 361 „Liber hereditatum antiquus (1424) 1426–1489 (1501)“, P 37.

56) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 363, Liber hereditatum rubeus maior 1479–1514, G 6.

57) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha městská, kn. č. 8, Registrum flavium minus 1480–1494, 65 b. Splácení dodávkami mědi si můžeme vykládat jako důkaz obchodní zdatnosti a flexibility v době poptávky – spíše než jako důkaz finanční tísně.

58) ŠIMEK, Eduard: *Obyvatelstvo Kutné Hory v druhé polovině 15. století*, in: Příspěvky k dějinám Kutné Hory I, 1960, s. 85.

59) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 363, Liber hereditatum rubeus maior 1479–1514, G 13.

60) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 363, Liber hereditatum rubeus maior 1479–1514, H 17.

61) „*ves celú dvory kmetci s platem s dědinů, s lukami, kurmi i se vsí zvolí, což k tomu přísluší s plným panstvím*“, EMLER, Josef: *Pozůstatky desk zemských Království českého r.1541 pohořelých*, Díl I, Praha 1870, č. 272/A.

byly placeny nízkým závdavkem při uzavření kupní smlouvy a zápisu do pozemkové knihy a s následnými splátkami po dobu dalších let. Zápisy o prodeji se proto objevují i po 6 nebo 8 letech např. u prodeje Hrádku. Tato skutečnost svědčí o takřka neomezené kupní síle, produkované flexibilními obchodními transakcemi finančního kapitálu z výnosů hutí a podílů z dobře kalkulovaných investic do důlního podnikání. Kapitál byl pak ukládán do většího počtu nemovitostí postupem dlouhodobých splátek, úměrně rostoucím cenám domů. Rozhodně však nesvědčí o „*zápasech s finančními nesnáze*“, jak se domnívala starší literatura.⁶²⁾ Ceny nemovitostí měly v 2. polovině 15. století, v období nejvyšší prosperity neustále vzestupnou tendenci, což hrálo jistě při kumulaci nemovitého majetku podstatnou roli. Od roku 1495 vypovídají však prameny o markantním obratu v životním postoji Jana Smíška. „*Slovutný pán Jan Smíšek ten čas jsa šepmistrem kázal zapsati dům u Colínské brány, kterýž byl kúpil nebožci Michalovi, hutniku svému Augustynovi Hutreyteři, manželce jeho i jejich dědicům dědicky...*“⁶³⁾ Roku 1497 zapsal svůj dům Šprotava svému písaři Štěpánovi a jeho manželce Dorotě.⁶⁴⁾

Zda tragický závěr pohnutých havířských bouří, které bezprostředně v těchto letech probíhaly, vyvolal u osobnosti dravého pragmatického podnikatele takovouto motivaci k pokoře a pokání zůstane jen spekulací.

Jan Smíšek zemřel roku 1501 a byl pochován v kostele sv. Trojice. Kostel z přelomu 14. a 15. století nechal v 90 letech obohatit mimořádně hodnotnými architektonickými články. Po jeho smrti pokračovala v jeho důlní činnosti až do roku 1505 manželka známá jako Anna Frátská – hutmanka. V roce 1504 se vdala za svého písaře Jana.⁶⁵⁾

Jan Smíšek měl v době své smrti šest nezletilých dětí – Dorotu, Voršilu, Ester, Pavlu, Jiřího a Krystofa, které se narodily z druhého manželství. Z prvního manželství se narodilo pět dcer. Usuzujeme tak z archivních pramenů a z votivního obrazu Smíškovského graduálu.⁶⁶⁾ Prameny uvádějí Jana Smíška již roku 1471 jako ženatého, synové z druhého manželství se narodili po roce 1490. Jiří a Kryštof byli 12. září 1504 jako novici utrakvistické církve vysvěceni biskupem Villanuovou, který měl

62) ŠTROBLOVÁ: *Kutnohorský*, s. 10.

63) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 363, Liber hereditatum rubeus maior 1479–1514, I 4.

64) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 363, Liber hereditatum rubeus maior 1479–1514, I 17.

65) Parisova sbírka regist č. 16, s. 15, I. X. 1504.

66) Rakouská národní knihovna Vídeň, Cod. n. 2657.

bližší přátelský vztah k rodině Jana Smíška a vysvětlil kapli sv. Václava na Hrádku.⁶⁷⁾ Důkazem, že v době úmrtí Smíšek měl 6 nezletilých dětí, je zápis z roku 1505.⁶⁸⁾

Michal z Vrchovišť je zaznamenán poprvé roku 1473 jako Michal z Haldy, kdy dal příjemné a ještě téhož roku se stal obecním starším.⁶⁹⁾ K tomu lze uvést, že městský písař označoval obvykle nově příchozí nebo osoby, které nově vstupovaly do veřejného života města za pomoci místního jména jejich původu nebo místa odkud přicházely. V té souvislosti si můžeme vyložit i Michala z Haldy. Zpracovávání starých důlních i struskových hald mělo v rámci středověkého úpravnického provozu velmi významný podíl. Z počátku to byla obživa chudiny, od konce 15. století se však o haldy začala zajímat i bohatá těžarstva a báňští podnikatelé až z Norimberka. Roku 1489 povolil Vladislav Jagellonský „*lidem z Ústí*“ zpracovávat staré haldy, kam přicházel rudní materiál s obsahem menším než 130 gr stříbra na tunu.⁷⁰⁾ Tak si můžeme vyložit i počátky činnosti Michala z Vrchovišť. Od roku 1477 byl šepmistrem v městské radě a už roku 1488 byl jmenován horním hofmistrem. V dalších letech je uváděn jako Michal erckafeř. S přídomkem z Vrchovišť se v pramenech setkáváme u jeho jména poprvé roku 1482 a od roku 1485 je titulován jako „*Slovutný Michal z Vrchovišť*“. Členem městské rady byl v průběhu dvaceti let 16krát. Po mincmistrovi Beneši z Veitmile byl svým postavením nejvyšším královým úředníkem a tvořil s Janem Smíškem, Janem Knajzlíkem, Bartošem z Prachňan a dalšími malou skupinu patricijů, kteří ovládali hospodářské i politické pozice ve městě a monopol dodávek stříbra. Na jeho osobu se zákonitě zaměřila obvinění havířů za dramatických bouří v letech 1494–6.⁷¹⁾

Michal z Vrchovišť byl před zemským soudem odsouzen, uvězněn a zbaven úřadu hofmistra. Roku 1495 byl však očištěn osobním listem krále, trestu zproštěn a uznán za nevinného.⁷²⁾ Nadále byl titulován

67) ŘEHÁK, Jan, Josef: *Kutnohorské diarium biskupa Filipa Villanuovy*, Praha 1879, s. 12.

68) SOKA Kutná Hora, fond Archiv města Kutné Hory, listina č. 61, z roku 1505, O poručení sirotků Smíškových (viz níže ediční příloha č. 3).

69) Veselský jej uvádí roku 1462 – VESELSKÝ, Petr, Miloslav: *Průvodce po královském horním městě Hoře Kutné a nejbližším okolí*, Kutná Hora, 1877 – tuto zprávu nelze ověřit.

70) KORÁN: *Dějiny dolování*, s. 39.

71) Edice pramenů, týkajících se tohoto sporu, viz EMLER: *Pozůstatky desk*, s. 220.

72) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha městské rady, kn. č. 9, Registrum flaveum maior 1495–1515, Q 13.

„Michal starý hofmistr“. Roku 1498 byl šepmistrem a 1499 primátorem. V letech 1481–1511 vykonával významnou funkci ředitele stavby u chrámu sv. Barbory, ale už roku 1475 je uváděn jako „kostelník“. „V tom pan Michal a pan Janda (zřejmě Jan Smíšek) počali dělati sklep sv. Barbory“.⁷³⁾ Michal z Vrchovišť byl „duší celého podniku, sbíraje horlivě příspěvky peněžité, zároveň byl od samého počátku paumistrem či správcem všeho díla stavebního“.⁷⁴⁾ Roku 1485 koupil za 2 kopy grošů od Jana Hertvika v chrámu kapli, která později byla uváděna jako Smíškovská. „Kromě peněz, jež vybraly se z žebroty v neděli u kostela i po domech, prosil pan Michal mezi zámožnými rudokupci, přispívali i těžší z ybrlafů (tj. čistého výtěžku dolů), obráceny jsou na stavbu peníze zádušní, ba zavedena v obci i mimořádná daň potravní z vaření piva a masných krámů, tak zvané peníze varné a řeznické.“⁷⁵⁾

Michal z Vrchovišť vlastnil dvůr v Bylanech, cihelnu Charvátovskou,⁷⁶⁾ tvrz v Dobřeni, Samsonovský dům v Kutné Hoře, kde měl své sídlo, dům Vidlákových,⁷⁷⁾ dům Holého kováře i s řemeslnickými krámy,⁷⁸⁾ dům na „Proutěné ulici“ proti kostelu sv. Jiří,⁷⁹⁾ statky v Bělé a huť pod kostelem sv. Trojice.

Roku 1492 povolili starší z obce Michalovi z Vrchovišť napojení vodu na jeho dvůr⁸⁰⁾ a roku 1495 – po událostech havířských bouří, které byly pro Michala z Vrchovišť ve svých důsledcích velmi vážné, požádal krále o potvrzení svých mimořádných majetkových poměrů. „Jakož jsi z některé příčiny nám i Coruně naší slibem zavázán, z kteréhožto slibu

73) ŘEHÁK, Jan, Josef: *Ke druhé době stavební kostela sv. Barbory*, In: Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české, I, Kutná Hora 1881, s. 49. Roku 1492 se uvádí první zpráva o stavebních pracích – lámání kamene v „štampochu“ a o hutí. Od tohoto roku se zapisují vydání na stavbu odděleně od nákladů na potřeby kostela v městské knize Registrum flaveum minus.

74) ŘEHÁK: *Ke druhé době*, s. 50.

75) BRANIŠ, Josef – ZACH, Jiří: *Chrám sv. Barbory v Kutné Hoře*, Kutná Hora 1891, s. 63.

76) SOKA Kutná Hora, AMKH, *Knihy trhov. kn. č. 363, Liber hereditatum rubeus maior 1479–1514*, E 6.

77) SOKA Kutná Hora, AMKH, *Knihy testamentů 1489–1544*, kn. č. 403, fol. M 4.

78) SOKA Kutná Hora, AMKH, *Knihy testamentů 1489–1544*, kn. č. 403, fol. N 8.

79) SOKA Kutná Hora, AMKH, kn. č. 490, *Knihy předměstí Cech 1493–1526 (1539)*, O.7.

80) SOKA Kutná Hora, AMKH, *Knihy městská, kn. č. 8, Registrum flaveum minus 1480–1494*, fol. L 10.

*k přímělu některých pánův a rad našich i také pro službu Václava Hyndráka, újce tvého, rozkázali jsme tebe z toho slibu propustiti a také při statku tvému tebe zůstavujem.*⁸¹⁾ Tento zápis je významný tím, že potvrzuje příbuzenský vztah Michala z Vrchovišť k Václavu Hyndrákovi z Habrové, který v letech 1497–1504 po odchodu Viktorina Kornela ze Všehrd zastával politicky důležitý úřad královského místopísaře desk zemských. Po roce 1505 se stal protonotářem. Václav Hyndrák z Habrové pocházel z vladyckého rodu Habrovců se sídlem na tvrzi v Habrově u Chrudimi. Otec Matěj Hyndrák z Habrova je zaznamenán v letech 1463–1483 jako konšel v Chrudimi. Nejstarším známým členem rodu je Petr z Habrova. Byl signatářem stížnosti proti uvěznění Jana Husi z roku 1415 a smlouvy o míru čtyř krajů v Čáslavi roku 1440.

Neméně významným ze čtyř bratrů je Vencelík (Václav) z Vrchovišť, dal v Kutné Hoře příjemné roku 1472. Stejněho roku je uváděn jako majitel domu „*jdouc k erbům*“. Od roku 1482 je v pramenech uváděn s predikátem „*z Vrchovišť*“ a roku 1482 byl perkmistrem dolu Mladé Rousy. Je jistě pozoruhodné, že se Rousy připomínají již roku 1472, kdy těžářem dolu byl Janda (Jan Smíšek). Roku 1482, zřejmě už za Vencelíka byly doly Mladé a Staré Rousy spojeny v jeden celek a pracovaly s výnosem až do roku 1540 bez královské podpory. Patřily k Oselskému pásmu a hlavní žíla běžela rovnoběžně s oselskou, kde práce tehdy dosáhly hloubky kolem 500 m. Už roku 1474 je Vencelík uváděn jako dodavatel zrněné mědi v Registrech mědi a v 90 letech byl bezkonkurenčně předním dodavatelem ságrovaného stříbra do mincovny. Roku 1490 dodal 1161 hřiven ságrovaného stříbra, roku 1493 – 1370 hřiven a roku 1495 – 2685 hřiven proti jinému významnému podnikateli Preklovi, který dodal roku 1495 jen 637 hřiven.⁸²⁾ Vencelík ságroval měď ve svých hutích v Kutné Hoře, později zpracovával měď výhradně na Žirovnici. Roku 1505 mu bylo posláno 200 ct mědi „*na takový způsob, že týž Vencelík má stříbro všecko zase do mince vrátiti podle prob tak, jakož jest s panem mincmajstrem smlouvu učiniti*“.⁸³⁾ Zvláště specifikovanou smlouvu můžeme vyložit jako pojistku, která měla zřejmě zabránit předchozímu zneužití. Kapitál vkládal do úvěrových obchodů a do nemovitostí.

81) Tamtéž, fol. Q 13.

82) JELÍNEK: *Dodávky stříbra*, s. 477.

83) LEMINGER: *Královská mincovna*, s. 128.

Už roku 1472 kupuje dům Poderovský⁸⁴⁾ a roku 1489 dům Rožďalovský,⁸⁵⁾ který měl vzhledem ke své poloze mimořádnou hodnotu.⁸⁶⁾ Dům vytvářel svou polohou v tak význačné lokalitě, ale i svou architektonickou kvalitou adekvátní protějšek Hrádku Jana Smíška a byl za jeho stavební činnosti dobudován do podoby reprezentativního šlechtického sídla. Vavák, který se mylně domníval, že viděl Ruthardský dům, o něm píše: „Dům ten jest velmi starožitný, málo aneb snad nic ještě s přestavováním hýbaný a jako nějaká tvrz leží proti hlavním dveřím kostela sv. Jakuba a kdo při těch dveřích stojící vzhůru pohlédne, uzří, že z toho domu někdy pavlač a chodba do kostela sv. Jakuba na kruchtu bývala; jsouť díry od trámů a dvířce zazděné na kostele i domě dosavad k zřetelnému spatření. V domě tom starožitných stavení sláva v klenutí, štukových futrách u dvěří a oken, krásných římsách i prkenných táflovaných stropích ještě viděti, jakož pak v jednom velikém hostinském pokoji, kterýž nyní za špejchar užívají, celý strop omalován jest rozličnými a mnohými erby všelikých pánů a rytířů, kteří se s ruthardským rodem v manželství spojovali.“⁸⁷⁾ Ve stejném bloku vlastnil Vencelík dům čp. 6, dále havířský dům čp. 146, dům Poderovský od Jana Šipeckého na rynku, dům Bartošovský na Tarmarku,

84) SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 362, Registrum hereditatum 1442–1478, V 50.

85) „*Ležící pod věží vysokú proti dveřům kostelním*“ – SOKA Kutná Hora, AMKH, Kniha trhová, kn. č. 363, Liber hereditatum rubeus maior 1479–1514, F 8.

86) Na prostranství v bezprostřední blízkosti farního kostela stálo již v předhusitské době několik význačných a prostorných budov, velký předhusitský dům stál severně od dnešního čp. 1 – arciděkanství, z něhož se zachovaly pouze sklepy. Dispozice a architektonické články blízkého čp. 16 dosvědčují mimořádnou hodnotu a zřejmě i veřejnou funkci domů již v předhusitské době, dům čp. 11 měl podle ikonografické dokumentace z 19. století všechny znaky honosného třípodlažního patricijského sídla s bohatými dekorativními prvky pozdně gotickými, obdobnými jako Kamenný dům a Hrádek. Dnešní dům je novostavbou z roku 1870. Tato městská čtvrť vznikla kolem prostoru s řadou význačných budov – kněžským domem (čp. 15), předhusitským „*farhofem*“ (čp. 3) a patricijským domem (čp. 16) se vytvářel kolem ústředního vodo-těžného dolu, provozovaného už od samého počátku 14. století těžářstvem, jehož členy byli Boleslav III., Lehnický, Mikuláš z Pízy, Roseriové z Chebu, Ruthardové a Velflovici. Jeho lokalizaci dokládá starý název „*Wasserkavna*“ pro dům čp. 23. Vlastní dům Rožďalovský dokládá v dispoziční části podstatné změny v rozloze a hloubce zástavby čp. 2 v gotické etapě na úkor sousedního čp. 11 a měl významnou hmotu i polohu (na mapě F. J. Schaffuse z r. 1813 vykazuje podstatně větší půdorysnou rozlohu než čp. 11, obdobně jako čp. 3 a 5 v hloubce bloku).

87) VAVÁK, František: *Paměti I–IV*, část, 1799, s. 106.

dům Horažďovský a Jakuba Pivonosky na Ovesném trhu. Roku 1485 koupil za 1 500 kop grošů od paní Otky z Vojslavic, vdovy po Diviši Kamarytovi, hrad a městečko Žirovnici spolu s vesnicemi Zdešov, Jakubín, Cholumnou a Krumvald. Hrad dostavěl a rozšířil do současné podoby. V hradní kapli vznikl významný votivní obraz Vencelíků z Vrchovišť z roku 1494. Nástěnné malby v Zeleném pokoji prezentují v podhradí výjev ságrovacích hutí, které byly symbolem Vencelíkova bohatství. Do roku 1513 získal dále zámek v Nové Včelnici, která byla v majetku rodu do roku 1649. Roku 1493 koupil panství v Třešti a před rokem 1500 hrad, dvůr a městečko Stráž nad Nežárkou s vesnicemi Pustinou, Mníškem, Stříbrecem, Mlákou, Příhrazí, Libořezy, Novosedly, Kolencem a Klecí. Roku 1493 koupil od Jana Vlčetínského ze Zásduk ves Vlčetín s tvrzí a dvorem. Jeho 8 dětí toto panství v Jižních Čechách a na Moravě v dalších letech podstatně rozšířilo. V Praze vlastnil „*slovný panoš Wencelik z Vrchovišť*“ r. 1489 hut'.⁸⁸⁾ I v Kutné Hoře vlastnil dvůr, jak se dozvídáme z mincovních register.⁸⁹⁾

Závěrem lze k významné osobnosti Vencelíka z Vrchovišť uvést závažný dokument z roku 1510. Je to koncept dopisu (resp. svědecké výpovědi) neuvedeného úředníka mince, adresovaného zemským správcům z doby mezi 5. a 23. dubnem 1510. Týká se vážného obvinění, vzneseného vůči Vencelíkovi, podle něhož bez vědomí zastupujícího nejvyššího mincmistra manipuloval s výtěžkem jednoho z dolů. Spor měla vyšetřit komise, jmenovaná zemskými úředníky. Zpráva o výsledku není známa. Již 23. dubna 1510 je však zaznamenán pobyt komise zemských správců v Kutné Hoře (s odkazem na Liber decretorum A 10). I když text zmíněného listu již byl v minulosti vydán v edici, vzhledem k jeho důležitosti pro pojednávané téma a s ohledem na obtížnou dosažitelnost zmiňované starší edice⁹⁰⁾ byl znovu přetištěn v rámci ediční přílohy k této studii.

Vencelík, Michal i Jan Smíšek z Vrchovišť patřili mezi „*mírné kališníky*“ (jak soudí Sedláček A., Hradky a zámky IV s. 112). Vencelík se však v době působení na Žirovnici stal katolíkem. Roku 1505 „*učinil jednoty s katolickými pány proti pikhartům a pro zachování práv svých i zemských*“.

88) TOMEK, Wéslaw Wladivoj: *Dějepis města Prahy VIII*, 1891, s. 5.

89) LEMINGER: *Královská mincovna*, s. 173 „1507 Omnes gentes Bártovi „od kola“ úvodného dáno 15 gr., ježto uvedl právem úředníky mince do domů a do dvoru Vencelíkova pro dluh KJMti k rozkázání pana mincmistra“.

90) LEMINGER, Emanuel: *Paměti Václava a Karla Ferdinanda Kubína a jejich poměr k pamětem Mikuláše Dačického z Heslova* in : Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české, II. řada, Kutná Hora 1925, s. 132.

Centrem liturgie podobojí v pohusitské době byl kostel sv. Jakuba. Po vydání Zikmundova privilegia z roku 1437 a zejména po přijetí náboženského smíru na kutnohorském sněmu roku 1485 však došlo k podstatným změnám v těchto zásadách. Míra konfesijní tolerance byla v kutnohorském prostředí značně ovlivněna vysokými ambicemi jiného druhu, které se prosazovaly i v tomto období razantněji než v jiných městech. Tyto zcela specifické aspekty byly při ikonografickém výkladu v dosavadní umělecko-historické literatuře často pomíjeny a bude proto vhodné se k nadhozené problematice na podkladě pramenného materiálu vrátit. Časové zařazení uměleckých děl, reprezentujících rod z Vrchovišť vycházelo v odborné literatuře často z tvaru erbu, který byl roku 1492 rozhojněn. Podle tohoto klíče byl datován i vznik nástěnné malby ve Smíškovské kapli chrámu sv. Barbory. Skutečnosti, spojené s problematikou rodového erbu byly však mnohem komplikovanější a bez znalostí dalších historických souvislostí není v tomto případě tvar erbu určujícím kritériem pro časové zařazení.

Roku 1492 byli bratři Václav, Michal a Jan císařským privilegiem Fridricha III. povýšeni do panského stavu v doslovném znění: „*Erhöht die Brüder Waczlaw, Michel und Jan von Wurabitz zu Herren von Sarabitz und in des Reiches Herrenstand und bessert Ihr inbeschriebenes Wappen. 9. 6. 1492 Linz*“.⁹¹⁾ Důvod proč všichni tři bratři měli být nobilitováni do stavu pánů ze Žirovnice (Sarabitz) byl stanoven pravidlem, podle něhož mezi šlechtu mohl být přijat jen ten, kdo se zakoupil na svobodném deskovém statku a vzdal se jiných živností nižšího stavu (městských). Pouhý erb však nestačil k přijetí mezi vладыky.⁹²⁾ Erbovníci bez deskových statků zůstali zvláštní kategorií.

Žirovnici získal Vencelík jako deskový statek a ten byl jediným deskovým statkem mezi četnými nemovitostmi bratrů z Vrchovišť. Ani Hrádek Jana Smíška tuto podmínku nespĺňoval, protože byl šosovním domem. Vyplývá to z listu Vladislava Jagellonského městským konšelům z roku 1506, kterým stanovil „Poněvadž pan Smíšek tu na Horách Kutných seděl a statku nabyl tu a odtud k erbu přišel a odtud se za své živnosti na zemi nevybral a tu jest umřel, že ten veškeren statek při právě městském zůstati má.“⁹³⁾ Podmínka vzdát se městských živností nižšího stavu, stanovená pro nobilitaci, byla zřejmě rozhodující pro přenesení ságrování do podhradí Žirovnice.

91) CHMEL: *Regesta*.

92) PETRÁŇ, Josef: *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, Acta universitatis Carolinae, Philosophia et Historica XIV, 1976, s. 18.

93) Hor. odd. II 246.

Vydání císařského privilegia o povýšení do panského stavu bylo ovšem v Čechách bez uznání krále a sněmu neplatné. Bez tohoto uznání a přijetí do stavovské obce nebyl nobilitační akt podle zemského práva v Čechách právoplatný.

V tomto procesu hrála jistě významnou úlohu přímluva Václava Hyn-dráka, královského místopísaře a Michalova strýce. Závažnou překážkou zůstalo však negativní působení Michala z Vrchovišť v rámci tragických událostí havířských bouří. Jisté je, že šlo o komplikovaný proces, který poznamenal rod z Vrchovišť jako stigma na dobu dlouhých desetiletí. Svědčí o tom zápis z roku 1524 v registrech komorního soudu, podle něhož vložila Dorota z Duběnek, manželka Michala z Vrchovišť, roku 1518 pŕuhon o navrácení úplatku za přijetí do stavu panského.⁹⁴⁾ Spor se protahoval do roku 1524.

Ani dlouhá léta po smrti Vencelíka, Michala a Jana z Vrchovišť⁹⁵⁾ nebyl podle zemského práva nobilitační proces ukončen. Rozhojněný erb tak, jak je presentován na klenebních svornicích Hrádku, ve Smíškovském graduálu a v nástěnných malbách, byl pasivně tolerován obdobně jako ozbrojené rebelie Vencelíka a provinění Michala z Vrchovišť při havířských bouřích v letech 1494–1496.

Pro interpretaci ikonografické koncepce umění na přelomu 15. a 16. století, které v Kutné Hoře dosáhlo zcela ojedinělé úrovně, zůstaly však určující osobní záměry donátorů, nikoliv panovníka. Donátorů, se všemi pozitivními i negativními charakterovými rysy renesanční osobnosti, schopných k prosazení svých cílů sáhnout i k ozbrojené vzpouře.

94) Edice pramenů k tomuto soudnímu sporu viz Jaromír Čelakovský (ed.), Registra soudu komorního z let 1524–1526, in: Archiv český XXXIII., Praha 1918, č. 5464, str. 120 a č. 5415, str. 75–76.

95) Mezi dalšími nositeli predikátu z Vrchovišť nutno pro úplnost uvést Konráda Švajkara z Vrchovišť – úředníka mince v letech 1483–1495 a Simeona Semenka z Vrchovišť – úředníka mince v letech 1472–1482. V roce 1471 byl písařem mince a příjemně dal v roce 1475. Konrad (Kunrát) Švajkar byl dodavatelem mincovního pagamentu. V jeho „*kšaftu*“ se uvádí dŕm za sv. Mikulášem, pozemky a mlýny v Jílovém.

Ediční příloha:

1. Kutná Hora, 1488, trhová smlouva o koupi domu v Kutné Hoře Janem Smíškem.

SOKA Kutná Hora, fond Archiv města Kutné Hory, Kniha trhová, Liber hereditatum rubeus maior, 1479–1514, kniha č. 363, fol. E 12 pv–E 13 pr.:

„Jan Smíšek kúpil sobě, také svý[m] budúci[m] dům ležící mezi Řehořový[m] a Šohajový[m], někdy Mikuláše hofmistra, od pánův šepmistřův a pánův koňsel, za 5 set kop a za 40 [kop] g[rošů] vše širokých českých, i s druhým domkem k Tarmarku ležícím, kterýž byl někdy Jakuba krajčí[ho]. Zavdati má na s[vatého] Jiří p[ří]jší dvě stě kop g[rošů] českých a odtud v rok opět 2 stě [kop] g[rošů] a poto[m] odtud v rok na s[vatého] Jiří ostatek a všecko p[rá]vem p[ur]krecht[ním]. A páni šepmistři se pány, uvázavše se v ten dům po smrti Mikuláše hof[mistra] v dluhu obecní[m] i jiném, p[ro]dali je[mu] dědicky a sp[ra]viti mají, jakož město za p[rá]vo má. Actum f[eria] III ... Anno 1488.

Eodem anno f[eria] II die Vital[is] [28. 4.] Jakub krajče ozná[mi]l, že Smíšek zaplatil je[mu] domek je[ho] na Tarmarku ležící, kterýž byl p[ro]dal Mikulášovi nebožci hof[mistrovi], a to docela a dokonce, odevzdavše je[mu] je[ho] dědický p[rá]va, sobě i svý[m] budúci[m] žádně[ho] tu nepozúst[avše]...

Eodem anno f[eria] II die Vital[is] [28. 4.] Smíšek položil pánů[m] 2 stě [kop] za dům hof[mistrův] a Jakubovi krajče[mu] dal 40 [kop] za domek je[ho] z Tarmarku ležící ut [supra]. A tak již Smíšek vyplnil za týž dům pá[nům] a Jakubovi 2 [stě] a 40 [kop] g[rošů] českých. Z těch pak 2 [stě] [kop] dali páni Pet[ro]vi Kulhavé[mu] p[ur]krecht 30 [kop] g[rošů], Jakubovi krajče[mu] 10 [kop], pa[nu] Michal[ovi] na sklep s[vaté] Barbory 20 [kop] g[rošů], Vocáskovi 12 [kop] na je[ho] zápis. It[em] biskupu, kdy byl zde o velicenoci na stravu 10 [kop]. Item od majestátu do kanceláři, kterýž udělán o undrlák dali 12 ½ [kop] g[rošů]. Item pánům na stravu do P[ra]hy 4 [kopy], když jezdili o undrlák a pūhuon Zruckých. Item 78 g[rošů], ty zůstali u pana Ald[er]ja šepmist[ra] obecně potřebě...

Anno 1489 ... Jan Smíšek dal 2 [stě] [kop] g[rošů]. Dáno z těch pa[nu] mi[n]cmejt[ro]vi je[ho] dluhu 50 [kop] a Jakubkovi 50 [kop] g[rošů], kte[ré] měl na p[ur]krechtu. Zapsané Vocáskovi posledních 20 [kop] a poručníkům Pet[ru] Kulhavé[mu], Havrá[n]kovi a pak Šicho[vi] 23 ½[kop]...

Anno 94¹⁾ f[feria] IIII an[te] Octavam Corp[or]is [Christi] [4. 6.] pan Smíšek učiniv pá[nům] počet, co je[mu] pá[ni] a obec dlužni, najprve ještě pá[ni] i s některý[mi] obec[ními] a starší[mi] jezdili krá[li]²⁾ o obec[ní] potřeby do P[ra]hy na 4 vozích, tu ut[ra]til, jsa šep[mistrem] za stravu... 40 [kop] g[rošů] a za hanš[an], který pá[ni] papeži po Colovi do Říma poslali a té[muž] Colovi p[ro] via a biskupu 4 kopy. Toho sečteno 68 [kop] g[rošů], ty sobě porazil na pe[ně]zích, a 32 [kop] dal za dům Charvátův ... i bude toho su[ma] 100 [kop] g[rošů] ostatních za týž dům. A páni počet vyslyšavše, odevzdali se je[mu] to[ho] do[mu] dědicky...“.

2. Kutná Hora, 20. března 1497. Jan z Vrchovišť kvituje své poručníky.
SOKA Kutná Hora, fond Archiv města Kutné Hory, kniha č. 9, Kniha městské rady Registrum flaveum maior, 1495–1515, fol. B 20 pr, novodobého stránkování s. 186–187.

„Já Jan z Vrchovišť, syn nebožce Hanuš Knochov, vyznávám tímto liste[m] obecně přede všemi, kdež čten nebo čtící slyšán bude, že jakož dobré paměti Hanuš Knoch, otec můj, měl j[es]t smlůvu s urozeným panem Václavem z Vrchovišť a na Žirovnici, bratrem svým, o díl, kterýž se témuž Hanuš Knocho[vi], otci mé[mu], dostati měl anebo dostal, tak, aby již psané[ho] pana Václava, bratra své[ho], z ničehož víc nenapominal věčně, jakož pak ten list na to udělaný s je[ho] i s jiných dobrých lidí na svědomí pečeti visutými plně a šíře v sobě okazuje a zavírá, ten vešken statek, po mém otci mně zuostalý, od uroze[ných] pánov pa[na] Václava svrchupsané[ho] z Vrchovišť, strýce mé[ho] přirozené[ho], a pana Michala, odtud z Vrchovišť a z Bělé, urozené[ho] také panoše Martina Kršňáka z Skalice a na Horách Cut[nách], od poručníkuov mých, mým otcem dobré paměti jim svěřený, a nad to více, nežli mi z povinnosti dáti měli, přijal jsem, a protož já, nadepsaný Jan, svrchu dotčené poručníky mé, dědice a budoucí jich, tímto liste[m] quittuji, prázdný a svobodný činím, i ovšem a konečně s již dotčené[ho] statku propuštím a jim děkuji, jakožto dobrým lidem, že jsou nade [m]nú věrně a právě učinili, jakožto na věrné poručníky sluší. A já slibuji sám za se i za dědice budoucí mé, svú dobrou víru na ně se nenavracovati věčně nižádným právem, ani kterým jiný[m] obyčejem na časy budoucí. To[h]o na potvrzení i budoucí paměť já častopsaný Jan pečeť mů vlastní přivěsil jsem k to[mu]to listu dobrovolně a pro lepší jistotu

1) Zápis z roku 1494 připsán menším písmem dodatečně.

2) Nejisté čtení.

a širší svědomí připrosil jsem urozené[ho] pa[na] Jana Smiška z Vrchovišť, urozených také panoší Jana Zygele z Choemic a Jana Nebše z Landeku, obývajících na již psaných Horách Cut[nách], že jsou také pečeti své podle mne na svědomí dali přivěsiti k témužto listu, sobě bez škody. Je[n]ž jest dán léta od narození Syna Boží[ho] tisící[ho] čtyřstého devadesátého sedmého, ten pondělí po květné neděli [20. 3.]. “

3. Kutná Hora, 1505. List krále Vladislava II. kutnohorským konšelům v záležitosti poručnictví nad sirotky Smíškovými.

SOKA Kutná Hora, fond Archiv města Kutné Hory, listina č. 61, z roku 1505 „O poručenství sirotek Smíškových.“

Poctivým šefmistrom a konšelem na Horách Kutnách, věrným našim milým

„Vladislav z boží mi[losti] uherský, český král a margkrabě moravský etc. Poctiví věrní naši milí. Jakož nám píšete, kterak nebožtík Smíšek, někdy spoluhorník váš, kšaftu žádného nečiniv, šestero dětí po sobě pozůstavil j[es]t a žádných mocných poručníkův dětí svých neudělal, při tom také, kterak nyní manželka jeho, nebožtíka, k smrti se blížíc, nejsúc žádnú mocnú poručnici těch dětí a toho statku některé poručníky zdělala, žádajíce nás, byli-li bychme o to prošení a žádání, abychme toho kšaftu proti právům vašim a svobodám tvrditi neráčili etc. I vězte, že jsme o to žádného psaní neměli, ani také od žádného o tu věc jsme³⁾ ještě prošení ani žádání. Protož, přijde-li k tomu, chcme v to nahlednúce tak opatřiti, aby to⁴⁾ ku polehčení práv vašich a svobod nebylo a chcme tu věc dobře v paměti jmíti. Datum Bude f[eria] V quatuor t[em]p[oru]m s[anctae] Lucie [18. 12.]. Anno regnuru[m] n[ost]rorum Hungarie XVI-to, Boemie vero XXXV-to.⁵⁾

Ex com[miss]ione p[ro]pria regie [maiestatis]. “

4. Kutná Hora, b. d. (mezi 5. a 23. dubnem 1510). Koncept dopisu neuvedeného úředníka kutnohorské mincovy zemským správcům Království českého.

Dochován jako příloha k zápisu kroniky k datu 5. dubna 1510, nazvaném „Pan Vencelík udělal bouřku v Hoře, nedal havěřům do dolu.“ Edice textu

3) Nadepsáno nad úroveň řádku.

4) Nadepsáno.

5) Tj. 1505. Epocha let panování Vladislava II. je 27. května 1471 (český král) a 21. září 1490 (uherský král).

přejata z: LEMINGER, Emanuel: *Paměti Václava a Karla Ferdinanda Kubína a jejich poměr k pamětem Mikuláše Dačického z Heslova* in: *Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české, II. řada, Kutná Hora 1925, s. 132.*

„Páni milí, tato jest příčina, pro kterouž jest pán⁶⁾ ráčil rozkázati, aby ybrlaf⁷⁾ od Mladajch Rous⁸⁾ dělen nebyl bez vědomí páně, že jest pán zprávu měl od ouředníků „že pan Vencelík ten duol zapouští a jeho tak nezpravuje, jak právo horní a cedule krále JMti okazuje, a bera na to znamenitaj šteur, aby toho dobajval, co jest prve zapouštěl a perky zasadil, a že jsou předešli páni mincmajstři jej pana Vencelíka k tomu držali i napomínali, aby se on tak zachovával při tom dole, pokudž by se zachovati měl, a že jsou ho k tomu nepřivedli, neb jest k právům horním stávati nechtěl. Tu pán maje takovou zprávu, rozkázal jest ybrlafu neděliti, aby s ním konec vzal o tu škodnou věc, kteráž se při tom dole děje. A toho širší zprávu VMt uslyšíte od ouředníků horních, kteříž k takovým věcem přihlédají, kdež pak pan Vencelík některé psanie o ten ybrlaf ku pánu učinil, jemuž porozumíte. Potom pan Vencelík příjev do Hory, když pána v Hoře nebylo přes rozkázanie páně kázal jest ybrlaf rozděliti. A v tom pán příjev slyše takovou věc, která jest pánu proti ouřadu od pana Vencelíka stala, tu jest poň poslal i tázal se ho, že jest to pánu divno, proč jest jemu lehkost tu učinil a ouřadu jeho, že jest ybrlaph kázal děliti. Tu pan Vencelík hned mluvil: Pane mincmajstře, znám se k tomu, že sem rozkázal a mně jest divněji, žes ty mně ten pych učinil a statek muoj staviti kázal. – Tu pán: Pane Václave, mluviš žeť bych vám pych učinil. – A on zase pověděl: Mluvim a mluviti budu. – K tomu pán pověděl: Pane Václave, poněvadž mne pychem dotajkáš, kteréhož jsem tobě, ani žádnému neučinil a tudíž jsi věc učinil proti ouřadu mému, teď, aby mi slíbil, aby stál před těmi pány, kteříž jsou na místě JM krále, kteříž zde u Hory býti mají, a tu, z čehož já tě viniti budu, aby mi práv byl, a také z čehož ty mne viniti budeš, já tobě chci práv býti, bud' z toho pychu nebo z čeho jiného. – Proti tomu pan Vencelík pověděl: Já toho nechci učiniti, což mě chtěl zavazovati, k tomu ty mne nepřivedeš. A chci se na to raditi. – A s tím jest šel pryč ven z domu. A já za ním poslal pana hofmistra, aby nikam nechodil. Pan Vencelík odpověděl: Ty mi nerozkazuj! – A s tím šel

6) Místomincmistr Jan z Potnštejna a na Žampachu.

7) Přebytek, čistý výtěžek z dolu.

8) Bohatý důl na couku Oselském, ležící severně nad rybníkem mlýnu Práchovný na Bylance.

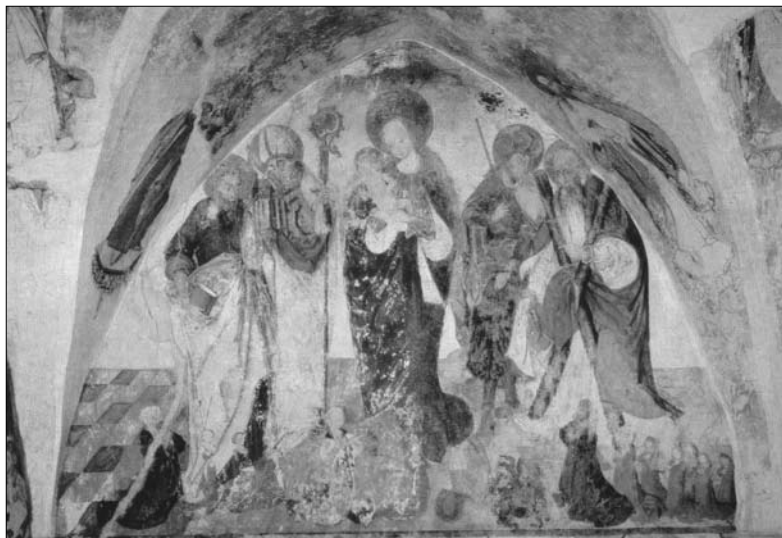

domů a vzav sobě zbroj s svými šel k dolu. Tu sou běželi služebníci páně Vencelíkovi do města i k dolu krále JMti a nedali havěruom dolů lézti, než aby ku panu Vencelíkovi šli. Tu když jsou k němu přišli, mluvil k nim, aby domů pro zbroj šli a zase k němu se zbrojí aby k němu přišli, a naposledy děkovanie jim učinil, že jsou se k žádosti jeho sešli.“

Votivní obraz se skupinovým portrétem rodiny Jana Smíška z Vrchovišť na titulním listu Smíškovského graduálu: vyobrazení Jana Smíška z Vrchovišť se dvěma syny, jeho již zemřelé první manželky vyobrazené v černém oděvu spolu s pěti dcerami a jeho druhé manželky se čtyřmi dcerami. Po roce 1490.

Smíškovský graduál, Rakouská národní knihovna, Vídeň, cod.s.n. 2657.

Votivní obraz Vencelíka z Vrchovišť v hradní kapli hradu Žirovnice z roku 1490: vyobrazení Panny na půlměsíci a rodiny donátora – šest synů a jedna dcera z druhého manželství, opodál první manželka a tři dcery. Foto autor.

Detail nástěnné malby v zelené světnici hradu Žirovnice z roku 1490 – vyobrazení ságrovací huti k vycezdování stříbra z černé mědi, které je nejstarším dokumentem výrobního postupu u nás. Foto autor.

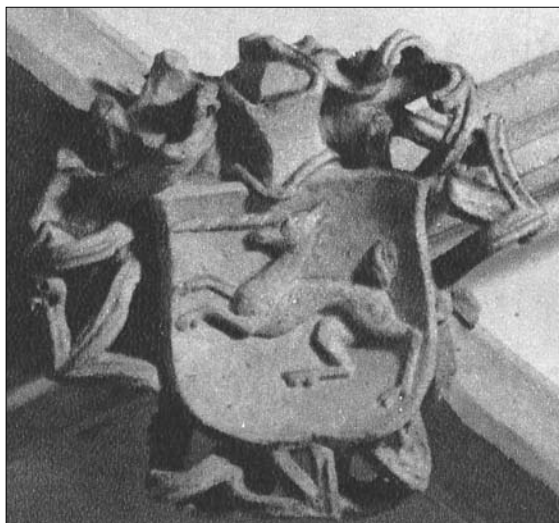
Hrádek v Kutné Hoře – detail z veduty J. Willenberga z roku 1602 se zachyceným hutním sopouchem.

Náhrobník Jana Smiška z Vrchovišť z roku 1501, kostel sv. Trojice Kutná Hora.
Foto autor.

Erb rodu z Vrchovišť, polychromovaná dřevořezba, 1488–1504, kostel sv. Trojice v Kutné Hoře. Foto autor.

Svorník v přízemní síni s erbem rodu z Vrchovišť s úponkovým prolamovaným ornamentem, Hrádek v Kutné Hoře. Foto autor.

Detail z titulního listu Kutnohorského kancionálu s pohledem na středověkou horní aglomeraci kolem kostela sv. Petra a Pavla u Kutné Hory s mohutnými odvaly, hornickou kavnou, křížovým větrákem a hutí s širokým dymníkem v popředí. Konec 15.století. Kutnohorský kancionál, Rakouská národní knihovna, Vídeň, cod.s.n. 15.501.

Rožďalovský dům v Kutné Hoře – významná dominanta v sousedství kostela sv. Jakuba – stav před rokem 1870, kdy byl zbourán.
Foto Jindřich Dittrich, 1870.

Kostel sv. Barbory, Kutná Hora, Smiškovská kaple, votivní scéna. Votivní scéna na čelní stěně Smiškovské kaple v chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře, datovaná v dosavadní literatuře do doby kolem roku 1490, patří mezi nejvýznamnější projevy naší pozdně gotické výtvarné kultury.

Foto autor.

Popis k poslední obrazové příloze:

Votivní scéna na čelní stěně Smiškovské kaple v chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře

V horních pásech kaple vyjadřuje nástěnná malba ve výjevech Ukřižování, přechodu královny ze Sáby přes potok Kedron, Tiburtské Sibylly a Trajanova soudu myšlenku pokory, vykoupení a spravedlivého soudu a trestu. Nejpozoruhodnější pro naši tematiku je pojetí votivní scény ve spodním pásu čelní stěny, která byla vykládána jako výjev z literátského kůru. Dosavadní literatura se pokoušela zobrazené postavy ztotožnit s Michalem z Vrchovišť, jeho synem a manželkou, bez bližší interpretace historických událostí, v Kutné Hoře ke konci 15. století mimořádně rušných.

Postavy s výrazně portrétními rysy jsou presentovány se silným akcentem representace, nikoliv s gesty náboženské adorace. Ústřední postava v kožešinové čepici a ukazovátkem plní úkol preceptora nebo prostředníky mezi divákem a výjevy v horním pásu maleb – vyjadřuje skrytý záměr a alegorický smysl celé kompozice. Se sebevědomým výmluvným gestem se tak presentuje autor náročného, důmyslně prokomponovaného ikonografického programu maleb. V pohnuté době 90. let 15. století se mezi ambiciózními a dravými podnikateli objevuje výjimečná duchovní autorita vzdělané, kultivované a všeobecně vážené osobnosti Svatomíra Zrůbka z Újezda, arciděkana konsistoře utrakvistické církve, známého svým diplomatickým jednáním v průběhu havířských bouří v letech 1494–1496. Na jeho schopnosti ztvárnit mimořádně složitý ikonografický koncept výtvarné výzdoby upozornila již M. Ottová.¹⁾

Zrůbek měl velmi blízký vztah k jednotlivým členům rodu z Vrchovišť. Jsou doloženy jeho styky a cesty na Žirovnici k Vencelíkovi z Vrchovišť, kde se seznámil s jedním z největších souborů nástěnných maleb pozdního středověku. S osobou Michala z Vrchovišť spojovalo Zrůbka přátelství, které se prokázalo zejména v době jeho obvinění z podvodů. Blízký vztah měl i k osobě Jana Smíška z Vrchovišť a jeho rodině. Synové Jana Smíška Jiří a Kryštof byli biskupem Filipem Villanovou za účasti Svatomíra Zrůbka jako úřadujícího arciděkana utrakvistické církve dne 12. září 1504 v kapli sv. Václava na Hrádku vysvěceni do stavu podjahnů (Cristoforus Johannis Smiesskonis a Georgius Johannis Smiesssek) spolu s Matyášem a Janem Vencelíkem z Vrchovišť.²⁾

S ohledem na tyto vazby je pravděpodobné, že v obou portrétně podaných postavách vidíme syny Jana Smíška z Vrchovišť Jiřího a Kryštofa. Patrná je jistá shoda v podobě dětských tváří bruneta a světlomasého chlapce u donátorského výjevu titulního listu Smíškovského graduálu. Jako prioritní se projevuje osobní presentace autora ikonografického programu a representace potomků Jana Smíška z Vrchovišť a zastihuje proto pojetí prostoru jako předem koncipované hrobní kaple Michala z Vrchovišť. V té souvislosti není ani rozhodující, že roku 1511 Michal z Vrchovišť v kryptě byl pochován. Navíc svědčí zvolená sestava – všemi vážené osobnosti arciděkana a dvou bezúhonných jinochů o značné

1) OTTOVÁ, Michaela: *Pod ochranou Krista Spasitele a svaté Barbory*, Praha 2010, s. 26–27.

2) ŘEHÁK, Jan Josef: *Kutnohorské diarium biskupa Filipa Villanovy*, Praha 1879, s. 12–13.

diplomatické obratnosti autora koncepce výzdoby. Neobjevují se zde po nedávno proběhlých popravách zdiskreditované postavy Michala ani Jana Smíška z Vrchovišť a takto koncipovaný výjev neprovokoval a předcházel jakýmkoliv negativním reakcím. Za zmínku stojí údaj P. M. Veselského,³⁾ že dne 16. září 1504 světil Filip de Villanova velký oltář v chrámu sv. Barbory, oltář v kostele sv. Trojice a několik osob. V závěti Slavomíra Zrůbka uvádí: „Čuba kuní, sukně vlašská černá nová a čepice sobolová“. Dále „misal imprimovaný, viatik, bible česká imprimovaná, bible vlašská v Benátkách tištěná.“ Drahý oděv se sobolí černou čepicí byl pro Slavomíra Zrůbka příznačný, jak uvádí Z. Winter.⁴⁾ Výrazně se tu projevuje snaha presentovat sebevědomě svůj osobní přínos, zcela obdobně a podle stejné koncepce jako v sousední kapli Jana Knajzlíka, kde se autor prezentuje i ve vztahu ke své úřední funkci.⁵⁾

3) VESELSKÝ, Petr Miloslav: *Staré paměti Kutnohorské*, Kutná Hora, 1890, s.20.

4) WINTER, Zikmund: *Život církevní v českách*, Sv. druhý, Kniha třetí a čtvrtá, Praha 1896, s. 675.

5) MATĚJKOVÁ, Eva: *Das Titelblatt aus dem Kuttener Kanon und das Einzelblatt aus der Werkstatt des Meisters Mathaeus „Illuminator“ – Neue Ergebnisse zur Frühzeit des Kuttener Montanwesens*, in: *Der Anschnitt*, 6/2011, Bochum, 2011, s. 212.

THE KUTNÁ HORA PATRICIAN FAMILY LINEAGE „OF VRCHOVIŠTĚ“ IN THE JAGELLONIAN TIME

The study explores some new, previously unknown information about the family line „from Vrchoviště“, which, in the 2nd half of the 15th century, belonged to the most significant representatives of business patricians in Kutná Hora. Archival sources reveal blood relations among the family members that have often been commingled in the existing literature.